

7. *Соболів М.* Вибори до Всеросійських та Українських Установчих зборів на Полтавщині / *М. Соболів* // Літопис революції. – 1932. – № 5–6. – С. 71–96.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 996, оп. 1, спр. 23.

9. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 24.

10. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 52.

11. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 53.

12. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 56.

13. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 58.

14. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 59.

15. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 60.

16. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 62.

17. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 65.

18. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 67.

19. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 68.

20. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 69.

21. Що діється на Україні. Полтавщина. Хорол // Воля. – 1917. – 16 лип.

Надійшла до редколегії 10.11.2011

УДК 94 (477) «1917 / 1918»

М. О. Манько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КУЛЬТУРНИЦЬКИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ 1917–1918 рр.

У статті розглядаються чинники формування національної еліти в добу Української революції. Зроблено спробу визначити вплив культурницького фактора на становлення еліти в 1917–1918-х рр.

Ключові слова: культурництво, українська національна еліта, Центральна рада.

В статье рассматриваются факторы формирования национальной элиты в период Украинской революции. Сделана попытка определить влияние культурного фактора на становление элиты.

Ключевые слова: культурничество, украинская национальная элита, Центральная рада.

The article considers the factors of formation of national elite in the period of the Ukrainian revolution. Made an attempt to assess the impact of cultural factors on the formation of the elite.

Key words: kulturnytstvo, Ukrainian national elite, the Central Council.

Проблема національної еліти в її політичному та культурному аспектах є надзвичайно актуальною для українського суспільства. Вибір власного шляху, що здійснюється українською державою, визначає високий рівень вимог до керманичів нації та водночас спонукає науковців до осмислення сутності та ролі національної еліти в культурних та державотворчих процесах України. Актуальність обраної проблематики визначається також тим, що національно-визвольна боротьба 1917–1918-х рр. відродила національну самосвідомість та самоідентифікацію українства, котре тривалий час перебувало під владою іноземних держав.

Об'єктом дослідження є українська еліта доби національно-визвольної боротьби 1917–1918-х рр. Предмет дослідження – вплив культурницького чинника на становлення української еліти в добу Центральної Ради

Історіографічний комплекс розвідок з історії української революції характеризується достатньою кількістю наукових розробок. Проте питання формування національної еліти в добу Центральної Ради залишається недостатньо вивченим. Частина відомостей з означеної проблематики міститься в мемуарах діячів Центральної Ради – В. Винниченка, П. Христюка, М. Грушевського, Д. Дорошенка.

Українська радянська історіографія подій 1917–1918 рр. включала із наукового обігу праці українських істориків діаспори та Заходу, які не розглядали цей період крізь призму марксистсько-ленінської теорії; тож питання національної еліти залишилося поза увагою радянських істориків. Проблеми Української революції досліджували історики української діаспори. У центрі їх уваги були проблеми суспільно-політичного життя України та різні форми національної державності. Серед дослідників періоду незалежності варто відзначити праці докторів історичних наук В. Ф. Верстюка, Р. Я. Пірога, В. Ф. Солдатенка та ін. [12].

Теоретико-методологічну основу публікації становлять принципи історизму та об'єктивності. Їх реалізація ґрунтується на практичному, аналітичному, порівняльно-історичному та історико-політичному методах.

Перша світова війна стала каталізатором соціального вибуху в Російській імперії. Політична ситуація докорінно змінилася. Монархію було повалено. Від тривалого сну прокинулися нації, приспані жорстоким царським режимом. Звістка про революцію в Петрограді докотилася до України 28 лютого 1917 р. Вона спонукала українську інтелігенцію активно шукати можливості для співпраці та розбудови держави. Тож стара царська еліта, яка вже не могла контролювати ситуацію, пішла в небуття. На зміну їй прийшла нова, ситуативна еліта, яка сформувалася в переломний для суспільства момент. Саме така еліта здатна вивести націю з депресії.

Поняття «еліта» В. Парето трактує як «сукупність індивідів, чия діяльність у тій чи іншій сфері відрізняється ефективністю і високими результатами» [8]. Ще однією важливою дефініцією теми дослідження є «національна еліта». В. Верстюк пропонує долучити до поняття «українська національна еліта» всіх, хто народився, жив чи працював у межах сучасної України та є українцем, незалежно від етнічної чи релігійної належності та політичних поглядів [1, с. 14].

Становлення української національної еліти доби Центральної Ради починається ще задовго до революційних подій 1917–1918 рр. Її свідомість формувалася під впливом багатьох чинників, що і визначило подальшу долю Української революції. На світоглядних орієнтирах діячів Української Центральної Ради не міг не позначитися той факт, що майже два століття українська держава перебувала під владою імперій – Австро-Угорської та Російської. Провідником української нації завжди виступала інтелігенція. Політика русифікації негативно вплинула на свідомість еліти.

М. Міхновський та В. Почовський на сторінках своїх праць порушували питання про зрадицтво найбільш свідомої частини українства – інтелігенції. У книзі «Українці як нація» В. Почовський писав: «Для здійснення прагнень будь-якого народу важливим є почуття національної свідомості й гордості за своє «Я» – за «Я» свого народу, що має відігравати якусь роль в історії світової культури. Та самосвідомість затихла серед мас, а з-поміж них інтелігенція є дуже слабкою струєю. Українська інтелігенція в царській Україні зросійшилася... Українська інтелігенція перейшла на чужу мову навіть в родині (!)...» [9, с. 7].

Як зазначав М. Міхновський у брошурі «Самостійна Україна», усі попередні покоління діячів українського руху були псевдопатріотично налаштованими українофілами, і за їх помилки доведеться заплатити кров'ю, бо треба готуватися до нещадної, кривавої боротьби за свободу України. Він стверджував, що самостійну Україну збуде вже третє покоління української інтелігенції, бо перше служило Польщі, друге – Росії, оскільки вони були отруєні духом сервілізму, нерішучості та пристосовництва. [7, с. 39].

Політика російського уряду намагалася уніфікувати українців з росіянами, для цього навіть вигадали нову назву етнічним українцям – малороси, що було гальмом у формуванні свідомих провідників української нації. В. Винниченко відзначав: «Інтелігенція мусила завмерти, коли було знищено всі джерела її походження: школу, українську мову в урядуванні, літературу» [2, с. 34].

У книзі «Україна в огні і бурі революції 1917–1921» І. Мазепа висловлював своє ставлення до політики царату: «Школи для української людності були тільки з російською мовою. Вся маса інтеліген-

ції: урядовці, учителі, лікарі, адвокати і т. д. – склалися переважно з росіян, жидів та з «помосковщених малоросів». ... Фактично на Україні напередодні революції панував руський дух і майже не було помітно проявів будь-якого ширшого, масового національного руху» [6, с. 28].

Розглядаючи фактори формування національної еліти, не можна відкидати особистісні якості кожної людини, її професійні уміння та навички для виконання управлінських функцій та бажання керувати. Як говорив англійський вчений Б. Рассел, «хоча любов до влади – один із найсильніших мотивів, але вона досить часто нерівномірно розподілена між людьми і нерідко буває обмеженою іншими пристрастями – до науки, спокою, задоволення» [8].

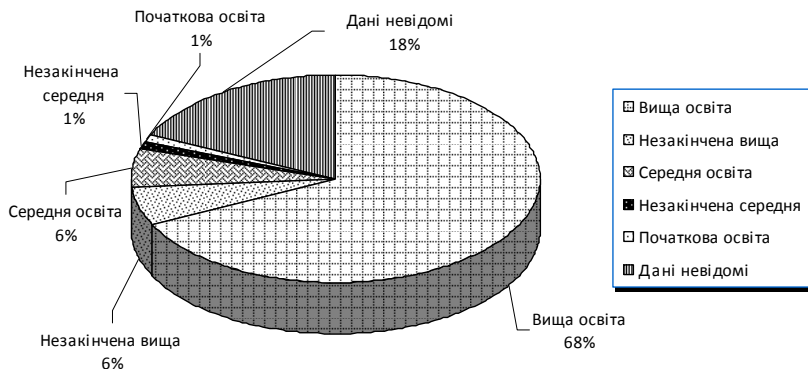
Одним із яскравих лідерів Української революції 1917–1918 рр. був М. С. Грушевський, в особистості якого гармонійно поєднувався талант науковця – історика та державного діяча. Саме ця неординарна людина уособлювала собою національні сподівання українства, користувалася в перший місяць революції найбільшою повагою та підтримкою народних мас.

Як згадував Д. Дорошенко, «... ніхто в даний момент не підходив для ролі національного вождя, як Грушевський, ніхто навіть і рівнятися не міг із ним щодо загально визнаного авторитету і тої поваги, якою оточило його все українське громадянство» [3, с. 45]. Учений-юрист, кадет барон Борис Нольде так оцінював М. С. Грушевського: «старий європейський політичний борець, вихований в школі тонких політичних формул і складної політичної боротьби» [10, с. 16].

Як і М. С. Грушевський, більшість активних діячів Української Центральної Ради належали до інтелігенції, адже традиційно саме ця верства була і залишається лідером українського руху [11, с. 38]. Цей факт яскраво ілюструє склад членів «Малої Ради», що працювала з червня 1917 до квітня 1918 р. Кількість учасників комітету Центральної Ради становила 79 осіб [5, с. 98]. Із них 67% мали вищу освіту, 6% були виключені із університету за політичну діяльність, 6% отримали середню освіту, 1% – С. Качур – не мав середньої освіти. У «Малій Раді» був представлений селянин Г. Одинець, який мав початковий рівень освіти. Ситуація із 14 представниками комітету Центральної Ради залишається невідомою (див. рисунок)

Таким чином, наведені відомості свідчать, що рівень освіченості представників «Малої Ради» був високим.

За професійним складом переважали вчителі, юристи, інженери, агрономи, історики. Багато представників Центральної Ради займалися журналістською роботою, були дописувачами газети «Нова Рада». Серед членів «Малої Ради» були представлені також робітничі спеціальності – лісник, службовець залізниці тощо.



Рівень освіти діячів «Малой Ради»

Про помітну роль інтелігенції говорили П. Христюк та Д. Дорошенко – сучасники тих подій. Вони зазначали: «Як і треба було сподіватися, першою стала до провідної роботи на Україні при нових обставинах більшість організована частина українського суспільства – дрібна, демократично налаштована буржуазія та здекласована, з народницькими симпатіями інтелігенція» [13, с. 14]. Д. Дорошенко згадував: «Народне життя, себто заховання народних мас в часі революції, залежить в значній мірі від того, як поводитиметься інтелігенція, які гасла пустить вона в маси» [3, с. 50]. Активною була еліта і на місцях. Наприклад, у зверненні до міністра освіти П. Я. Стебницького Українське учительське товариство в Катеринославі протестувало проти «недостойного революційної демократії вчинку тимчасового Російського уряду, який зважився політичною межею різати живе тіло етнографічної України і землю сивого Запорожжя – Катеринославщину – лишив поза владою автономного українського уряду» [14].

Процес формування національної еліти є складним. На нього впливають різноманітні чинники: політична ситуація в країні, попередні етапи історичного процесу, особисті якості та характерні представників еліти. Помітну роль у процесі становлення національної еліти відіграє культурницький чинник. Саме від рівня освіти, виховання, освіченості залежать світоглядні орієнтири будь-якої людини.

Характерною рисою національної боротьби стало те, що керманічі були вихідцями з української інтелігенції. Доба української революції не стала виключенням. Більшість діячів Центральної Ради були активними учасниками громадсько-політичного життя початку ХХ ст. Тож мали сформовану систему поглядів на майбутнє України. До національного руху залучалися цілі родини українських інтелі-

гентів: Антоновичі, Грушевські, Драгоманови, Косачі, Русови, Старицькі, Шраги, Дорошенки, Ковалевські. Значна частина представників українських національних сил мала вищу освіту, вони були знайомі з національними пошуками українського народу та готові були запропонувати власний варіант розвитку України. Серед керівників українського руху в період революції були вчителі, юристи, науковці, історики, економісти, інженери, лікарі. Таким чином, процес формування національної еліти є комплексною проблемою, адже світоглядні орієнтири формуються під впливом різноманітних обставин.

Бібліографічні посилання

1. *Верстюк В* Українська революція 1917–1921 рр. у політиці формування національної пам'яті в 2007–2010 рр. / В. Верстюк, В. Скальський // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: зб. наук. ст. / головн. ред. Р. Я. Пиріг. НАН України. Ін-т історії України. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 5–22.
2. *Винниченко В.* Відродження нації / В. Винниченко. – Ч. I. – К.; Відень, 1920.
3. *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1921 рр. / Д. Дорошенко. – Т. I. – Доба Центральної Ради. – Ужгород, 1932.
4. Календар історичних подій за лютий 1917 – березень 1918 / упоряд. Я. Зозуля. – Н.-Й., 1967. – 111 с.
5. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе: у 2 т. / І. Лисяк-Рудницький. – Т. I. – К., 1994.
6. *Мазепа І.* Україна в огні і бурі революції 1917–1921 / І. Мазепа. – К., 2003.
7. *Міхновський М.* Самостійна Україна / М. Міхновський. – К., 2002.
8. *Парето В.* Думки про суспільство / В. Парето. – Н.-Й., 1935.
9. *Почовський В.* Українці, як народ / В. Почовський. – Н.-Й., 1917.
10. *Процик А.* Російський націоналізм і Україна в Добу революції і громадянської війни / А. Процик // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. – К., 2002. – С. 14–52.
11. *Рубльов О. С.* Українські визвольні змагання 1917–1921 / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К., 1999.
12. *Солдатенко В. Ф.* Українська революція: концепція та історіографія / В. Ф. Солдатенко // Укр. іст. журн. – 1998. – № 3. – С. 145–149.
13. *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 / П. Христюк. – Т. I. – Н.-Й., 1969.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2241, оп. 1, спр. 10, арк. 5.

Надійшла до редколегії 14.10.2011